

Folkloristide X talvekonverents

Mälu. Meenutamine. Muistend
Pühendatud Aino Laaguse 70. sünniaastapäevale

26.–27. veebruaril 2015
Taevaskoja Puhkekeskuses

Teesid

Tartu 2015

Toimetajad: Kristel Kivari, Ergo-Hart Västriik

Kaane kujundus: Maarja Roosi

Kaane kujundamisel on kasutatud Haapsalu Kunstikooli õpilase Külli Paltre graafilist lehte sarjast “Külmking” (õpetaja Mare Topp, 1994)

Trükitud Bookmilli trükikojas

Talvekonverentsi korraldaja: Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule osakond

Konverents toimub Eesti Teadusagentuuri projekti IUT2-43 “Traditsioon, loovus ja ühiskond: vähemused ja alternatiivsed diskursused” raames. Selle korraldamist ja teesikogumiku väljaandmist toetab Eesti Kultuurkapital ja Euroopa Liit Euroopa Regionaalarengu Fondi kaudu (Kultuuriteooria tippkeskus).

EESTI KULTUURKAPITAL

ISBN 978-9985-4-0898-8

Eesti ja võrdleva rahvaluule osakond
Kultuuriteaduste ja kunstide instituut
Tartu Ülikool
Ülikooli 16, Tartu 50030

Folkloristide kümnes talvekonverents “Mälu. Meenutamine. Muistend”

26.–27. veebruaril 2015 Taevaskoja Puhkekeskuses

NELJAPÄEV, 26. veebruar

11.30 Tervituskohv ja konverentsi avamine

12.00 Tiiu Jaago “Mõisted “mälu” ja “piir” interdistsiplinaarse uurimisajajärgu folkloristikas”

12.30 Mall Hiemäe “Võrdlevalt vaimolenditest Virumaa rahvausus”

13.00 Reet Hiemäe “Mitteverbaalne kommunikatsioon kui usundilise jutuloome osa”

Lõunapaus

14.30 Pihla Siim “Soome kolinud eesti laste lugusid mobiilsusest”

15.00 Piret Voolaid “Folkloristlik pilguheit lapsesuuhuumorile: meenutamist väärt suulistest ütlustest kirjalikeks lugudeks”

15.30 Pille Kippar “Vanaisa Jäneda-lood. Kogemuse kujundamine sotsiaalseks kompetentsiks”

Tee- ja kohvipaus

16.30 Ülo Valk “Üleloomulikkus kui žanriomane ontoloogiline liminaalsus: meenutusi ja muistendeid libaloomadest”

17.00 Aado Lintrop “Šamaanikursus kui pärimusliku protsessi mudel”

17.30 Ergo-Hart Västriik “Maausk meedias: mõiste, teemade ja žanrite dünaamika”

18.00 Aino Laagust meenutades (Rutt Hinrikus, Tiiu Jaago, Birute Klaas-Lang jt.)

Õhtusöök ja Mooste rahvamuusikute kontsert

REEDE, 27. veebruar

9.00 Merili Metsvahi “Eesti talurahva seksuaalelu kirjeldused August Wilhelm Hupeli teoses “Topograafilised teated Eesti- ja Liivimaalt””

9.30 Liisi Laineste “Teise maailmasõja sündmuste meenutamine koomiksivormis”

10.00 Liina Paales “Rahvaluule alased mõisted eesti viipekeeles”

10.30 Ell Vahtramäe “Eesti toit ja rahvustoit”

Tee- ja kohvipaus

11.30 Anastasiya Astapova “No Rules – No Trust: Democracy and Rumors about Surveillance”

12.00 Margaret Lyngdoh “On Why the West is a Taboo Direction among the Khasis”

12.30 Alevtina Solovyova “Gold Coins, Singing Monks and Restless Places: A Historical Memory of Mongolian Demonological Topics”

Lõuna

14.00 Väljaande “Uurimusi tänapäevasest kujundkeelest” (Reetor nr. 9, koostaja ja toimetaja Anneli Baran) esitlus

14.15 Paneel “Folkloori piirialad” (diskussant Piret Voolaid)

Mare Kõiva “Zoofolkloristika ja selle dimensioonid”

Renata Sõukand, Raivo Kalle “Etnobotaanika – teadus, mis uurib rahvaliku taimetundmist ja –kasutamist”

Andres Kuperjanov “Etnoastronoomia ja rahvastronoomia”

Diskussioon

16.00 Talvekonverentsi lõpetamine

Eessõna

2014. aasta sügisel möödus 70 aastat keele- ja rahvaluuleteadlase Aino Laaguse (22.11.1944–17.02.2004) sünnist. Eesti folkloristide kümnendat korda toimuv talvekonverents on pühendatud teemadele, mis kajastusid tema uurijahuvides ja on üldisemalt folkloristliku kultuurianalüüsi keskmes. Kolm konverentsi pealkirja hõlmatud märksõna puudutavad pärimusprotsessi eri tasandeid. Mälu on kultuuriuuringute üks kesksetest kontseptsioonidest, mille folkloristlike uurimisaspektidena kerkivad esile näiteks individuaalne ja sotsiaalne mõõde. Meenutamise kaudu modelleeritakse sündmused ja kogemused kultuuris kõnekateks üksusteks, mis osutab folkloori protsessuaalsusele.

Vaatamata sellele, et Eesti folkloristide mitmete tööde seas on hiljuti kaante vahele saanud olulised allikakogumikud *Monumenta Estonia Antiquae* sarjast, esindab kümnes talvekonverents uurimisteemade dünaamilisemat poolt: uurijad on eelistanud kesken-duda kaasajal elavatele folkloorinähtustele ning nende mitmekesistele piirialadele. Inimkultuuri koos hoidvad kogemuslikud, sotsiaalsed ning narratiivsed lõimed tuginevad mõttele, et nii nagu elu loob lugusid, loovad lood ka elu. 2014.–2015. aasta rahvaluuleolümpiaadi uurimistöid juhendanud õpetaja kommenteeris õpilaste osalust kirjutamise protsessis: teema pakkus kirjutajatele uut vaadet olemuslikele küsimustele. Sama teemat puudutavad ka mitmed konverentsiettekanded, mis vaatlevad teadlikult loodud pärimuskeskkondi, mis mitmekesistavad vaadet olulistele teemadele nagu identiteet, järjepidevus või eksistents. Nendes olukordades tõuseb esile uurija positsioon, mis omakorda pingestab terminivälja: selleks et liikuda sujuvamalt ja täpsemini nii pärimusrühma sise- kui välispiiril, kodumaise- ja rahvusvahelise

teaduskeele, erinevate koolkondade vahel, pakuvad arutlusainet peamised tööriistad ise: sõnad ja mõisted. Probleemid ja uurimisküsimused, mis sel viisil teaduse ja tõsielu vahele tõusevad moodustavad folkloristika olemusliku tuuma, mida Aino Laagus mitmes oma uurimistöös suunas käsitles.

Loodetavasti pakub kümnes talvekonverents ülesehitavat arutelu nendel teemadel ja ühtlasi mitmekesistab selle kaudu vaadet kultuuri olemuslikele küsimustele.

Kristel Kivari

No Rules – No Trust: Democracy and Rumors about Surveillance

Anastasiya Astapova

University of Tartu, Department of Estonian and Comparative Folklore

In this paper, I aim to analyze rumors about surveillance – an issue which despite its global omnipresence is contextualized by local peculiarities and modalities. I will concentrate on the narratives recorded in Belarus, notoriously referred to as “the last dictatorship of Europe”, where the rumors, largely inherited from the USSR, are reiterated due to the non-transparency of current legislation and other features of the Belarusian hegemonic regime, serving to create the sense of perpetual surveillance.

Võrdlevalt vaimolenditest Virumaa rahvausus

Mall Hiimäe

Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Rahvaluule Arhiiv

Eesti varasemas folkloristikas (eelkõige M. J. Eiseni ja O. Looritsa kirjutistes) oli mütoloogiliste olendite liigitelu märkimisväärselt esil. Hiljem vaibus vaimolendite ning nendega seotud rahvapärимuse käsitlemine nõukogulikust ideoloogiast kantud ettekirjutuste survele poolesajaks aastaks. Seevastu tegeleti mujal muistendite katalogiseerimisprogrammi raames pärimusprotsessiga eriti intensiivselt 1960. aastatel. Eestis jõudis situatsiooni-analüüsile rajanev Aino Laaguse metshaldjaurimus väitekirjana kaitsmisele 1990. a. Sealpeale on nüüdseks järjepanu ilmunud monograafilised käsitlused veel ka kuradi, libahundi, katku ja halltõve kohta; siia loendisse kuuluvad samuti aardemuistendite üleloomulikud aardevalvjad.

Praegusaja tehnilised vahendid võimaldavad süvenenumalt keskenduda vaimolendite ühis- ja erijoonte võrdlevale selgitamisele ning 19.–20. sajandil arhiveeritud usundiliste muistendite tekstikorpuse lähemal vaatlusel ilmnevatele muutustele ajas ning ruumis. Kasuks tuleb tänapäeva kultuuriuuringute kogemus ja kompetents, mälu problemaatika aktuaalsus, ebamäärase žanrikuuluvusega memoraatse narratiivi taastulek folkloristika huviväljale.

Ettekandes toon esile oma tähelepanekuid Virumaa rahvausus esindatud vaimolendite kohta, selgitades pärimuse paiklikke erijooni ja nende kujunemise arvatavaid põhjusi. Tegemist on mütoloogilise kooslusega, mille liikmed on dominanttunnuste osas eritletavad, ent teisalt omavahelises sümbioosis, aset leiab sisumotiivide liikumine ja ühiskasutus. Markantsemate vaimolendite juhtiv roll näib seejuures olevat väiksem kui esmapilgul tundub. Seepärast ongi otstarbekas ette võtta olendite kuvandi võrdlev vaatlus.

Kõige suurema ühisjoontega olendite seltskonna moodustavad demoniseerunud. Motiivide laenamisel on andja osas kurat kui demonlikkuse kehastus (vrd Valk 1998: 18). Virumaa rahvausus on kurat n-õ halvaks eeskujuks metshaldjale, vetevaimule, maja-, rehe- ja saunahaldjale, kodukäijale ning koerakoonlasele. Aja jooksul on kuradi kui kurjuse etaloni positsioon oluliselt nõrgenenud ja motiivid eeliskoha leidnud teiste vaimolendite iseloomustamisel. Nt võib teekäija maadlus kuuvalgel aset leida nii vanakurja, metshaldja kui kodukäijaga. Kirstus lebava surnu nahka mõõdavad ning sellesse poevad nii kuradid, koerakoonlased kui kodukäijad; liikuva heinasao taolisena nähakse nii metshaldjat, kuradit kui surnuvaimu. Inimesele kuuluvale territooriumile – tuppa, sauna, rehealla ilmuvad nii metshaldjas, näkk, koerakoonlane kui surnuvaim; nii maja- kui õuehaldjas tulevad painajaks.

Mütoloogiliste olendite tuntus on Virumaal olnud erinev ning pärimuse taandumine traditsioonikandja mälust mitmetine (nt laevahaldjas ja teisalt kodukäija). Üsnagi fragmentaarseks ja laialivalguvaks on kujunenud koduhaldja kuvand. Funktsioonilt, ilmumiskuju ja käitumise poolest on talle lähedased mardus, toonesepp, ketrajanaine, ööema, maa-alused, kodukäija.

Vaimolendite nimekasutuse osas on Virumaa aines samuti kõnekas. Ilmnevad soome, karjala, vadja, idaslaavi traditsiooni ühisjooned, vrd painaja, toonetikas, ööitketaja, ork, russalka jts. Teiskeelse nimetuse ülevõtmine sõltub sellest, kas ja kuivõrd ühtne on ettekujutus vaimolendist eri kogukondades (nt *dvorovik*). Tondiks on nimetatud nii kratti, tuulispaska, metshaldjat, vanakurja kui ka kodukäijat.

Kirjandus

Valk, Ülo 1998. *Allilma isand: kuradi ilmumiskujud eesti rahvausus. Eesti Rahva Muuseumi sari*, 1. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.

Seotud institutsionaalse uurimistoetusega IUT22-4.

Mitteverbaalne kommunikatsioon kui usundilise jutuloome osa

Reet Hiimäe

Eesti Kirjandumuuseum, folkloristika osakond; Tartu Ülikool, eesti ja võrdleva rahvaluule osakond

Kahe või rohkema isiku osalusel toimuv kommunikatsioon hõlmab alati ka mitteverbaalset aspekti, seda nii info edastamisel kui selle vastuvõtmisel. Vaatlen oma ettekandes mitteverbaalset kommunikatsiooni kui usundilise jutuloome osa, kuna sellele tahule on minu arvates seni suhteliselt vähe tähelepanu pööratud. Ometi on sageli kogu folkloorse narratiivi baasiks mitteverbaalse kommunikatsiooni akt, mis on andnud selle pealtnägijale inspiratsiooni nähtu tõlgendamiseks olemasolevast usundist lähtuvalt. Inimkujulised kogud, keda tõlgendatakse pärimustraditsioonis üleloomulike olenditena, ei tutvusta end ilmudes, vaid enamasti vaikivad või väljendavad end muul mittedõnalisel moel – toovad kuuldavale ebamääraseid hääli, teevad mõne liigutuse, ründavad, lähevad minema, haihtuvad ootamatult.

Usundilised jutud räägivad ka muudest olukordadest, milles kahepoolset aktiivset kommunikatsiooni ei toimu – näiteks kirjeldab jutustaja mõne kaasainimese tegevust, mida tema ise või keegi teine on juhuslikult pealt näinud. Teo toimepanija ei selgita oma tegevuse motiivi, kuna ta ei ole üldse teadlik, et keegi on teda jälginud, kuid jutustaja teeb nähtut ja oma usundilisi teadmisi kombineerides ise järeldused, mille edasirääkimiste käigus vormub rahvajutt.

Seega koosnevad niisugused tekstid kahest komponendist: 1) mitteverbaalse sündmustiku kirjeldamine; 2) jutustaja poolt verbaliseeritud tähendus/tõlgendus, mis seab kirjeldatu ajastukohasesse usundilisse raamistusse. Oma ettekandes püüan jõuda kaugemale kui pelgalt folkloorse etteantuse mõju konstateerimine, näiteks vaatlen, milliseid seaduspärasid võib kohata mitteverbaalse sünd-

muse sõnastamisel, millist rolli mängivad selle juures sündmuse toimumise kontekst (näiteks aeg ja koht) ning jututegelaste tegutsemise laad ja resultaat.

Mõisted “mälu” ja “piir” interdistsiplinaarse uurimisajajärgu folkloristikas

Tiiu Jaago

Tartu Ülikool, eesti ja võrdleva rahvaluule osakond

Astrid Errl toob välja kolm põhjust, miks “mälu” on 20. sajandi lõpu, 21. sajandi alguse ühiskonnas ja ühtlasi teaduses eriti esile kerkinud: need on (eelkõige külma sõja lõpust tingitud) muutused ühiskonnas, infotehnoloogia arenguga seotud muutused teabe vahendamise tehnikates ja muutused akadeemilistes uurimisviisides (Errl 2011: 4-5). Samas tuleb nõustuda Kristin Kuutma sedastusega, et mälu mõiste on kasutatav kolmel tasandil, mis tekitab ka segadust: individuaalne ja kollektiivne tasand, mentaalne tasand ja materiaalse väljundiga mäluinstitutsioonide tasand (Kuutma 2010: 697).

Mälu-uuringute (*memory studies*) raames rahvusvaheliselt ja interdistsiplinaarselt omaks võetud kollektiivse mälu mõiste on tekitanud kriitikat: kelle mälust räägitakse, kui jutt on kollektiivsest mälust? Kontekstikeskse folkloristika vaatepunktist on kollektiivse mälu mõiste ebamäärane, sest folkloristid uurivad konkreetseid pärimusrühmi selgelt määratletud aegruumis. Jan Assmanni (2012 [1988]: 1777) mõtestab kollektiivse mälu mõiste edasiarenduses rahvaluulet kommunikatiivse mälu ilminguna, mis eristub kultuurimälust. Selline mälu mõistet liigendav sõnakasutus ja selgitused satuvad aga vastuollu folkloristikas käibel oleva sõnastustega (vrd nt mõisteid “kultuur”, “traditsioon”, “kommunikatsioon” Jan Assmanni kommunikatiivse ja kultuuri-mälu käsitlustes ning Vaike Sarve (2000) selgitusi, kuidas eristada “itkukultuuri” ja “itkutraditsiooni”). Sõnakasutus terminivaras viitab erinevate teadustraditsioonide paralleelsele, üksteisest sõltumatule kujunemisele. Tänapäeval saavad need aga omal moel siiski kokku. Kuidas sõnastada oma lähenemisviis siis nõnda, et sõna “mälu” kasutamisel ollakse interdistsiplinaarses suhtluses üksteisele arusaadav?

Mõneti on sama keeruline kasutada mõistet “piir”. Traditsiooniliselt on see geopoliitiline mõiste, kuid postmodernistlikul teadusajajärgul räägitakse ka kultuuripiiridest, piiride ambivalentsusest, folkloristikas on kõneldud siin- ja sealpoolsuse vahelisest piirist jne. “Piir” on eesti keeles väga mitmetähenduslik ja sugugi mitte ainult seotud riigipiiriga. See ajendab “piiri” kasutamist küllalt erinevates kontekstides (mis tuleb eriti ilmsiks nt eestikeelse teksti tõlkimisel). Alustanud 2010. aastal koostööd piiriteemalises projektis, kus võrreldi Soome ja Eesti kultuurilist piirikogemust, sai üsna kiiresti selgeks, et Soome uurijate vaatepunktist on piir pigem regionaalne, Eesti uurijatele avanes aga enam piiri ajamõõde (nt et kogeda elu Nõukogude Liidus, ei pidanud eestlane Eestist lahkuma). Interdistsiplinaarses piiriuurimises on eristunud piiripoetika, mis uurib vastavaid sotsiaal-kultuurilisi kogemusi (Schimanski & Wolfe 2010). Piiripoetika keskendub mitte niivõrd piirikogemusele, kuivõrd küsimusele, kuidas piiri kujutatakse.

Ettekandes arutlen “mälu” ja “piiri” üle, lähtudes folkloristlikust eluloo-analüüsist. Vaatlen ajavahemikus 1926–1935 sündinute elulugusid Eesti elulugude kogust (EKLA f 350), koondades tähelepanu 1944. aasta mõju kujutamisele jutustajate elus (põgenemine Saksamaale, Rootsi või Soome, elu Nõukogude Eestis).

Kirjandus

Assmann, Jan 2010 [1988]. Kollektiivne mälu ja kultuuriline identiteet. – *Akadeemia*, nr 10, lk 1775–1786.

Erll, Astrid 2011. *Memory in Culture*. Palgrave Macmillan.

Kuutma, Kristin 2010. Mõistete konstrueerimisest teadmuse loomiseni. – *Keel ja Kirjandus*, nr 8–9, lk 687–702.

Sarv, Vaike 2000. *Setu itukultuur. Ars Musicae Popularis*, 14. Tartu & Tampere: Eesti Kirjandusmuuseum.

Schimanski, Johan & Stephen Wolfe 2010. Cultural Production and Negotiation of Borders: Introduction to the Dossier. – *Journal of Borderlands Studies*, Vol. 25 (1), pp. 39–49.

Vanaisa Jäneda-lood. Kogemuse kujundamine sotsiaalseks kompetentsiks

Pille Kippar

Tallinna Ülikool, emeriitprofessor

Noore inimese ellu suunamisel on kaugetest aegadest peale räägitud lugusid minevikust. Sageli juhuslikult, lihtsalt analoogilisi olukordi meenutades, mõnikord teadlikult. Eriti siis, kui vanem põlvkond nende lugude kaudu nooremate mõtteviisi ja ellusuhtumist kujundada soovib või oskab. Sellisel jutustamisel on mõju olnud väikeses kollektiivis ja kitsamas ringis – perekonnas, kus inimesed üksteisest hoolivad ja teiste käekäiku silmas peavad.

Minu isa, tasakaalukas pedagoog Aleksander Kippar kasutas lugude rääkimist nii riiklikkudes hooldekodudes elavate laste kui oma (laste)laste õpetamiseks. Lood olid enamasti suunavad, teednäitavad, premeerivad, heakskiitvad, aga ka hoiatavad või andsid lihtsalt teadmisi edasi. Repertuaaris ei olnud tänitavaid või parastavaid jutte. Kõige paremate lugudega pandi laps arutlema ja mõtlema, probleemi üle juurdlema, õige järelduseni jõudma. Kui seda saab teha rahuliku jutu ja veendumusega, jääb see lapsele meelde kogu eluks.

Jänedale sõitmise lood olid vanaisa õhtujuttudeks kõigi kolme lapselapse puhul. Need kasvasid välja tegelikust kogemusest, päris käimisest Läpil vanaisa venna ja õdede juures. Kaasa võeti üks laps korraga. Sõidu peal ja õhtujuttude veeretamisel oli neil kahel palju ühist aega. Püüan näidata vanaisa maalkäimise-lugude temaatikat ja sellest siginevat tulu.

Lapse ettevalmistamine: millal minna, kui kauaks, mis kaasa võtta: suvine ja talvine riietus, mänguasjad, toit. Maale minnes tuli kindlasti kaasa võtta leib ja sai.

Sõit raudteejaama: rongiplaan; pileti ostmine; raha; koht rongis; rong lahkub.

Vaade aknast: Eestimaa loodus. Raudteejaamad. Lood kohalikest paikadest: Raasiku villaveski ja raudtee veetorn – kuidas see töötas; mis on auruvedur; Kehra paberivabrik – kuidas paberit tehakse; korstnasuits – mis selles kahjulikku on. Aegviidu tele-ülekandejaam. Kalmistu. Lahkunud sugulaste meenutamine.

Jäned. Rongist maha. Kas tädi Helmi on vastas? Mootorrattasõit külakorvis; Läpi küla. Kes seal elavad; Tädi Liisi. Külauudised; naabrite uudised.

Tädide juures. Troska talu loomad: lehm, kanad ja kanapojad, kass. Aiamaa ülevaatamine, rohimine. Marjapõõsad, lillepeenrad. Ees ootavad tööd: kuurikatuse parandamine.

Mõnusad toimingud. Pannkoogid, saiaahju kütmine. Matsi mäel maasikal/seenil. Treipink. Mootorrattasõit Amblasse ja Sipelga kalmistule. Tädi Helmi pillid. Pillimäng.

Tagasi koju: kanamunad portfelli, värsked murulaugud kotti. Jaamasõit. Koju tagasi /samad ja uued võimalused ja teemad.

Juttudest siginev tulu:

1. Sisuline – Eestimaa elu ja looduse tundmaõppimine.
2. Teema kujundamine vaguniaknast nähtu põhjal, küsimuste tekkimine; lapse tähelepanu ja järjekindluse kasvatamine.
3. Lapse väljendusoskuse ja –julguse arendamine.

Vanaisa oli hea psühholoog. Ta kuulas meelsasti laste arutlusi ja fantaasiat. Ühine sõit või õhtujutt pakkus hea võimaluse. See oli parim aeg probleemide arutlemiseks, lapse mõtete suunamiseks. Kogu eluks jääb meelde, et vanaisa rääkis just seal jaamas sellest asjast...

Etnoastronoomia ja rahvaastronoomia

Andres Kuperjanov

Eesti Kirjandusmuuseum, folkloristika osakond

Ettekandes annan ülevaate astronoomia-alasest tegevusest ning osast kultuuris laiemalt (nn kultuurastronoomia, *astronomy in culture*). Jättes välja astronoomia kui teaduse need aspektid, mis ei mõjuta eriti rahva seas laiemalt ringlevaid teadmisi, peatun selle termini alamõistetel nagu arheoastronoomia, etnoastronoomia, rahvaastronoomia. Samuti analüüsin astronoomia globaalsete aspektide kajastumist ja muutumist etnoastronoomilises materjalis.

Zoofolkloristika ja selle dimensioonid

Mare Kõiva

Eesti Kirjandusmuuseum, folkloristika osakond

Hierarhiliselt kuulub rahvazooloogia rahvabioloogia alla koos etnobioloogia, etnoökoloogia ja teiste allteadustega; lähemate naaberdistsipliinide hulka kuuluvad rahvameditsiin ja rahva-veterinaaria. Enamik loetletud teadusharudest on saanud akadeemilise uurimisaluse 1890. aastatel, nendega on seotud oma uurimissuundumused, koolkonnad ja aktuaalne temaatika. Tänapäeval on paljudel juhtudel tegemist interdistsiplinaarsete uurimissuundadega. Märkimata ei saa jätta sotsiaalanthropoloogide tulemusi; alates 1960. aastatest hakkas arenema zoosemiotika, mille laiem teadvustamine toimus 1990. aastatel ja päris hiljuti avati zoomusikoloogia suund. Ettekanne vaatleb, kuhu ja kuidas võiks paikneda folkloristlik etnozooloogia-alane uurimistöö ning kas ja miks oleks meil põhjust kasutada hoopis terminit zoofolkloristika.

Teise maailmasõja sündmuste meenutamine koomiksivormis

Liisi Laineste

Eesti Kirjandusmuuseum, folkloristika osakond

Huumori standardteooriad ütlevad, et huumori tekkeks on vaja pingeolukorda või konflikti, kuid see peab olema keskmise intensiivsusega. McGraw (2012) *benign violation theory* väidab, et kui sündmuse kontekstis on vastuolulisust liiga palju või liiga vähe, siis tajutakse seda vähem naljakana kui juhul, mil vastuolu on piisavalt. Kaasa mängib ka ajadimensioon ning füüsiline või geograafiline lähedus sündmusele. Kuid laiemas plaanis on huumorit loodud ka kontekstis, kus konflikti pole või olukordades, kus konflikt on terav ja lähedal. Siia alla kuuluvad sõjaolukorras sündinud huumor, olgu valitud vormiks karikatuur, jutustus, koomiks vmt.

(Kirjandus)ajaloos on mitmeid näiteid koomiksivormis elulugudest või ajaloosündmuste ümberjutustamisest. Eestikeelne kultuuriruum ei moodusta siin erandit. Ettekandes käsitlen kahte näidet. Esimene neist on hiljuti (taas)avaldatud pagulassaatust käsitlev vihik “Mis teha – Siin ta on” (1946/2014). Teine on elulookoomiks, mis on avaldatud kogumikus “Rändlindude pesad” (toim. Tiina Kirss, 2006).

Kirjeldatud materjal suunab arutlema konfliktse konteksti mõjust eluloojutustusele ning huumori rollist selles.

Šamaanikursus kui pärimusliku protsessi mudel

Aado Lintrop

Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Rahvaluule Arhiiv

Aastaid tagasi neošamanismist kirjutades puudutasin muu hulgas ka Ohio Densioni Ülikooli antropoloogiaõppejõu Felicitas D. Goodmani katseid tudengitega, millest kujunes välja transikogemuse grupis jagamine sellest jutustamise teel. Goodman märkas, et jagatud transs moodustab grupis ringi, jättes sisse liikmed ja tõrjudes teised välja. Arvatavasti polnud Goodman esimene sarnaste transiringide korraldaja. Ent tänu temale ja Michael Harnerile (kes oli samuti antropoloog) sai selline ringis üleloomulikust kogemusest rääkimine peamiseks praktikaks uusšamanismi kursustel.

Sellist praktikat võib vaadelda omamoodi pärimuse toimimise mudelina: vestlusring on kogukond, kursuste juht (õpetaja) koondab endasse pärimuse edastamise teed ja viisid. Siin tuleb rõhutada, et mudeli pärimus – Harneri õpetus – on eri rahvaste pärimuse põhjal loodud üldistus, mis kannab endas ka mõnesid teadusliku meetodi tunnuseid, kuigi selle sisu, vaimolenditega asustatud mitmeosaline maailm, on omane kõigile šamanismi praktiseerivatele kultuuridele. Sellist abstraheeritud ja rafineeritud pärimust edastatakse kursustel, kusjuures head õpetajad oskavad Harneri ideede sekka põimida kohalikke motiive. Siiski on edastatav maailmapilt detailivaene, sest õpetaja ei suuda asendada kõiki mõeldavaid pärimuse vahendamise teid, nii nagu šamaanikursuse loetud tunnid ei võimalda nende loomulikku pikaajalist koosmõju.

Meetod toimib mudelina. Kui folkloor on väikeses rühmas toimuv kunstiline kommunikatsioon (nagu defineerib Ben-Amos), siis mispoolest pole šamaanikursustel osalejad väike rühm ja mis suhtes pole nende loodud narratiivid kunstiline kommunikatsioon? Eriti, kui pidada silmas üsna levinud nõuet oma “reisi-

kogemused” üles kirjutada. Grupp ühtaegu motiveerib ja kontrollib narratiivide loomist. Vähe on neid, kes tahavad (või julgevad) ringi purustades riskida sellega, et nad kogukonnast välja arvatakse. Kui oled kohale tulnud, siis tööta kaasa ja ära pillu teistele kõikaid vaimukodaraisse! Nii genereeribki grupp oma pärimust, olgugi, et selle eluiga võib piirduda mõne päevaga. Detailivaene sisend tingib samasuguse väljundi, mida kuulajaskonda silmas pidades varieeritakse isikupäraseid detaile lisades. Neošamanistlikud narratiivid ei hiilga üleloomuliku sfääri ja selle asukate kirjeldustega, kuid võivad sisaldada väga intiimseid reaalse elu mälestusi või kogemusi, mida teadvuse muutunud seisund esile toob. Ja viimaks – kuigi kursustel jutustatu pärimuseks nimetamine võib tunduda kohatu, on see siiski pärimus kõige otsesemas mõttes, kuna jääb antud gruppi ühendama seniks, kuni mäletatakse.

On Why the West Is a Taboo Direction among the Khasis

Margaret Lyngdoh

University of Tartu, Department of Estonian and Comparative Folklore

Sha ba sep ka sngi, ka sep ka tyrut – Khasi belief
(Lit. Where the sun sets, there sets also the Tyrut)

One of the most dangerous beliefs among the Khasis is connected with curses which are born in places where grave misfortunes have occurred, and where physically, human blood has soaked into the ground. Such places are referred to as, “where the *tyrut* lives”.

In the context of oppositional belief systems of Christianity and the Khasi traditional religion, is a short stretch of road, mysteriously named *Ryndang Briew*, or Human Neck. This road is infamous for its associations with death and disaster. In the data collected in 2012 alone, there were 5 persons killed and 11 persons injured in 4 accidents at *Ryndang Briew*. And the most recent accident occurred on the 18 October 2014 in which three persons were killed and two others injured.

This paper will attempt to explore Christian, indigenous and secular beliefs about this place and the westerly direction with its connections to taboo in Khasi belief. Also, I aim to study it as a process in the construction of folklore which pertains to the Khasi conception of curse or *tyrut*, which is a persistent affliction which might attach itself to place or even to families. Also, Christian responses to vernacular beliefs will be examined with a view to make sense of the dynamic nature of the conflicts which characterise Khasi society today.

Eesti talurahva seksuaalelu kirjeldused August Wilhelm Hupeli teoses “Topograafilised teated Eesti- ja Liivimaalt”

Merili Metsvahi

Tartu Ülikool, eesti ja võrdleva rahvaluule osakond

Tutvustan oma ettekandes seksuaalsuse ja seksuaaleluga seotud teemasid A. W. Hupeli kirjutistes, keskendudes põhiliselt teose *Topographische Nachrichten von Lief- und Ehstland* I ja II köitele (1774; 1777). Kuna kirjeldused, mida asun tutvustama, on lahutamatud nende kirjapanija isikust, annan ka lühikese ülevaate Hupeli elust ja tegevusest. Seda tehes toetun peamiselt Indrek Jürjo 2004. aastal ilmunud põhjalikule Hupeli-monograafiale.

Ettekande teises osas osutan varasematele autoritele, kes on käsitlenud seksuaaltemaatikat Hupeli teostes. Kui Hupeli eestlaste seksuaalelu kirjeldused olid raskesti interpreteeritavad muinasajast kuni praeguseni kestvate patriarhaalset ühiskonnakorda eeldava paradigma raames, siis arheoloog Marika Mägi algatatud eesti perekonna ajaloo uurimise uude paradigmasse sobituvad need hästi. Seevastu Tallinna ülikooli baltisaksa ajaloo ja kultuuri professori Ulrike Plathi katse paigutada Hupeli teosed koloniaaldiskursuse raamesse taandab ära osa neis sisalduvaid tähendusi. Väidan, et Hupeli kirjelduste usaldusväärsus etnograafilise reaalsuse kajastamisel teeb nad väga oluliseks allikaks eesti perekonna ajaloo uurijale.

Rahvaluule alased mõisted eesti viipekeeles

Liina Paales

Tartu Ülikool, keeletekeskus

Ettekandes vaadeldakse, kuidas tulid eesti viipekeelde rahvaluule alased mõisted.

Eestis hakati kurtide folklooriga tegelema 1990. aastate lõpus. Kurtide folkloori ainekursust õpetatakse TÜ haridusteaduste instituudis alates 2006. aastast eesti viipekeelega tõlgi eriala õppekava juures. Aine õpetamise raames kasvas järjest enam vajadus viipekeelsete mõistete järele. Tavaliselt on kasutatud eestikeelsete mõistete täht-tähelist esitamist sõrmede abil ehk sõrmenamist. Sõrmenamine on aga liialt aeganõudev. Pealegi ei teki sel viisil sisulist aga vormilist pidepunkti tähistatava nähtuse endaga.

Kurt folklorist S. J. Carmel, kurtide folkloori uurimise algataja 1970. aastatel, külastas Tartu Ülikooli 2006. aastal. Ta esines kahepäevasel seminaril “Kurtide kultuur ja identiteet”, kus julgustas kurte oma pärimust koguma – tänapäeva tehnoloogia sobib viipekeele ja kurtide kultuuri visuaalsuse aspektist selleks suurepäraseks. S. J. Carmel tõi ohtralt näiteid Ameerika, aga ka Vene ja Iisraeli kurtide folkloorist. Ühtlasi soovitas ta Eesti kurtidel teadlikult mõnede keelefolkloori liikide (näiteks sõrmenamistähestiku- ja numbrilugude) loomisega tegelda.

Kõnesoleva seminari mõjul teadvustus ühe võimalusena mõistete laenamine võõrviipekeeltest. Nii võeti algatuseks näiteks viibe FOLKLOOR mõnede kurtide poolt üle ameerika viipekeelest. Mõiste etnoloogia jaoks on kasutusel prantsuse viibe.

Eesti viipekeelsed rahvaluule mõisted on enamjaolt loodud ja kasutusele võetud kurtide poolt. Osa mõisteid on uudisviiped, osa on pärit igapäevasest viipevarast. Kokkuleppeliselt esitatakse viipekeelse mõiste vaste tekstis trükitähelise glossina. Hetkel on olemas järgmised viiped:

- 1) Teadusharu (nt FOLKLORISTIKA, RAHVALUULE);
- 2) Liiginimetused (nt ANEKDOOT, JUTT, ELULUGU, MUINASJUTT, MÕISTATUS, MÄNG, PÄRIMUS, VIIPENIMI, VIIPEMÄNG);
- 3) Institutsioonid (EESTI RAHVALUULE ARHIIV, KULTUURITEADUSTE JA KUNSTIDE INSTITUUT, EESTI RAHVA MUUSEUM).

Eesti viipekeele teadliku arendamise ja erialase mõistevara loomise eesmärgil tuleks muuhulgas jätkata ka rahvaluulega seotud viipevara rikastamist. Olemasolevad viiped peaks muutma kättesaadavaks.

Soome kolinud eesti laste lugusid mobiilsusest

Pihla Maria Siim

Tartu Ülikool, eesti ja võrdleva rahvaluule osakond

Toetudes projekti “Üle piiride liikuvad perekonnad: migratsioon Euroopas laste vaatevinklist” raames tehtud uurimusele, avan oma ettekandes laste viise jutustada mobiilsusest. Riigipiire ületavat migratsiooni on harva uuritud laste vaatepunktist, kuigi üldiselt teatakse, et see mõjutab lapsi väga palju, sõltumata sellest, kas nad kolivad teise riiki või jäävad koduriiki elama ja vanemad elavad ja/või töötavad välisriigis. Ettekanne põhineb 25-le intervjuule, mis on läbi viidud perioodil 2013–2014 Eestist Soome kolinud perede liikmetega. Lisaks olen teinud osalusvaatlust ning palunud eelkooliealistel lastel joonistada uurimusega seotud teemadel.

Ettekande fookuses on laste arusaamad oma perest, mobiilsusest ning hargmaisest elust. Mind huvitab, kuidas lapsed oma peret kirjeldavad, millisena näib ümberasumine nende vaatevinklist ning keda või mida nad Eestist igatsevad. Pööran tähelepanu Eesti ja Soome kohta erinevates kontekstides räägitud lugudele. Küsin, kus lapsed tunnevad ennast koduselt ja mis seda mõjutab? Mis teeb koha tähendusrikkaks laste jaoks? Millisena nad oma tulevikku näevad? Käsitlen neid teemasid eelkõige ühe 12-aastase poisi intervjuu abil. Pööran tähelepanu ka laste ja vanemate räägitud lugude erinevustele ning arutlen mõningaid laste uurimist puudutavaid metodoloogilisi aspekte.

Gold Coins, Singing Monks and Restless Places: A Historical Memory of Mongolian Demonological Topics

Alevtina Solovyova

Russian State University for the Humanities, Centre for Typological and Semiotic Folklore Studies

Demonological beliefs concern very tightly everyday life of a person and a community. They are very sensitive and supple to events and changes that occur in the life of the community. Therefore demonological beliefs could be a very informative source for studying folk memory. Frequently are demonological narratives devoted to the local history. But at the same time we could find in these narratives reflections of the events that had influenced the whole community (such as wars, migrations, foreign invasions, etc.).

For this report I have chosen three topics, which are very popular in contemporary Mongolian folklore. They all have particular historical context and they all represent a certain form of folk memory.

The first topic is connected to gold coins, which was the property of the souls of died Chinese merchants. Narratives of this group accumulate a range of ethnic stereotypes and figures that have roots in the past, including late 19th century when Chinese merchants made up approximately one fifth of the population of Upper Mongolia.

My second topic is devoted to the evidences of the special spirit activities on the cemeteries (sometimes unofficial) where Buddhist monks (lamas) were buried. According to narratives people passing nearby late in the evening can hear the words of *tarni* ('prayer'), ritual singing, see the light of lamps. These beliefs refer back to the 1930s, to the period of repression and the

fight against “superstitions”, when many lamas and shamans became victims of the terror.

The third topic includes narratives about *guideltei gazar* or *gazarin guits* which means ‘area with movements’ or ‘area of restless activity’. The consequences of passing such places could be various – problems with transport, problems with business and health, and even death. These beliefs are related to changes of the funeral rituals after the World War II.

Sources

Materials of the Russian-Mongolian expeditions of the Centre for Typological and Semiotic Folklore Studies of the Russian State University for Humanities, 2006–2014.

Bibliography

Damdinsüren, T. 1991. Chötgörtei uchirsan хүмүүсийн өрчил. Ulaanbaatar.

Tsermaa, D. 2006. Bulgani chötgörүүд: chötgör baigaa yüm bol süns baj taar nadaa.

This paper is supported by the DoRa 5 scholarship.

Etnobotaanika – teadus, mis uurib rahvaliku taimetundmist ja -kasutamist

Renata Sõukand, Raivo Kalle

Eesti Kirjandusmuuseum, folkloristika osakond

Etnobotaanika termin on võrdlemisi noor, selle formuleeris esmakordselt 1895. aasta detsembris Pennsylvania Ülikooli Arheoloogia Ühingu kõnekoosolekul ameerika botaanik John William Harshberger (1869–1929). Tema kasutas terminit *ethno-botany* kirjeldamaks Pennsylvania Ülikoolis hoiul olevat erakordset taimedest tehtud objektide kollektsiooni. Samuti rõhutas ta etnobotaanika üldist olulisust. Sealt alates on etnobotaanika terminina laialt kasutuses, algselt seostatud eelkõige kirjata, “primitiivsete” rahvaste taimekasutusega. Tänapäevaks on etnobotaanikast saanud akadeemiline distsipliin, mis ühendab endas mitmeid erialasid alates eelmiste sajandite maailmaavastajatest kuni tänapäevase taimegeneetikani välja. Lühidalt öeldes on etnobotaanika teadus, mis uurib tavaliste inimeste taimekasutust ja sellega kaasnevat kompleksi praktilisi võtteid, usundilisi tõekspidamisi, nimetamist ja lugusid.

Etnobotaanika kõrval on 19. sajandi lõpust paralleelselt kasutusel veel *economic botany* (majandusbotaanika), mille tähendusväli on veidi teisisugune, kattes majanduslikult olulisi ravim-, toidu-, tekstiilitaimi ja muid tarbetaimi agraarselt arenenud ühiskondades. Kui etnobotaanika on etnose ehk rahva keskne, siis majanduslik botaanika on majandusliku kasutatavuse keskne. Majandusliku botaanika näitena võib nimetada varaste maadeavastajate ja kolonialistide läbi viidud uute kasulike taimeseemnete kogumist ja kollektsioneerimist.

Eesti esimene etnobotaanik Gustav Vilbaste (1885–1967), kasutas oma kirjutistes sõna *rahvalik botaanika*. Hiljem on see mугandatud rahvabotaanikaks. See mõiste sai laiemalt tuntuks siis, kui tekkis vajadus Eesti Rahvaluule Arhiivis kopeerida välja taimede,

seente, samblike, sammalde ja vetikate märksõnu sisaldavad ja praktilisele kasutusele viitavad tekstid teistest suurematest (näiteks rahvameditsiini, perekonna- ja tähtpäevatavandi) sedelkartoteekidest, et antud andmestikku paremini analüüsida. Uut loodud sedelkartoteeki hakatigi kutsuma rahvabotaanika kartoteegiks ja folkloristid võtsid selle mõiste üle oma töödes, mis neid materjale kajastasid.

Liitsõna etnobotaanika puhul on eesti keeles võõrsõnad mõlemad sõnaosad: nii *botaanika* (taimeteadus) kui ka *etno* (mis osutab rahvale). Etnobotaanika terminina võttis arvatavalt esmakordselt kasutusse eesti keeles akadeemik Viktor Masingu (1925–2001) juhendatav Lea Voosalu-Sõgel oma diplomitöös. Viktor Masing on ka ise seda terminit oma hilisemates artiklites kasutanud.

Ettekandes analüüsime etnobotaanika kui distsipliini kujunemist, selles kasutatavaid meetodeid ja selle distsipliini paigutumist tänapäeva Eesti teadusmaastikul.

Eesti toit ja rahvustoit

Ell Vahtramäe

Eesti Põllumajandusmuuseum

Inimkultuuris on söömisel lisaks organismi funktsioneerimise tagamisele ka rituaalne roll. Peaaegu igal pool ja igasugune kombetalitus sisaldab mingil hetkel söömist ja/või joomist ning see söök ja jook ei ole kunagi suvaline. Valmistusviisiga toidule antavad eriomased tunnused kajastuvad koodis, mida kannavad edasi rahvakultuuri eri vormid, kaasa arvatud folkloorne jutulooming.

Oma osa meie arusaamises heast toidust on traditsioonidel, inim põlvete vältel välja kujunenud hoiakutel ja väärtushinnangutel. Arvestades, kui paljude toitumisalaste nõuannetega puutume iga-päevases elus kokku küll teatmike, meedia, energiakalkulaatorite, omavaheliste vestluste jne kaasabil, võib väita, et tänapäeva läänelikus ühiskonnas on toidukultuur lähenenud toitumisteadusele. Toidukultuur ühendab gastronoomiat, identiteeti, ettevõtlust, piirkondlikku koostööd, turismi, disaini ja muid väga erinevaid valdkondi. Lisaks kätkevad tänapäeva rahvuslikud toidukultuurid endas erinevate toidukultuuride sümbioosi, nii et järjest raskem on aru saada, mida mõistetakse terminiga “rahvustoit”. Järgnevalt püütakse avada mõisteid “Eesti toit” ja “rahvustoit”, toetudes Internetis avaldatud mõtteavaldustele toidutarbijate poolt ning jälgides, kuidas kultuur loob oma kasutajat ja vastupidi, kasutaja kultuuri.

Üleloomulikkus kui žanriomane ontoloogiline liminaalsus: meenutusi ja muistendeid libaloomadest

Ülo Valk

Tartu Ülikool, eesti ja võrdleva rahvaluule osakond

Usundilist muistendit on iseloomustatud kui rahvajuttu, mille suhe tõelusega tekitab küsimusi nii pärimuse kandjate kui uurijate jaoks. Kuigi esitatud uskumiseks, ei mahu muistendis kirjeldatud üleloomulik sündmus argise tegelikkuse raamidesse või näib lausa ilmvõimatu. Et seda lõhet jutumaailma ja tegelikkuse vahel ületada, on muistendižanris väidetavalt kasutusel terve “tõe reetoorika” arsenal, mis peaks hajutama kahtlusi räägitu töölevastavuses. Usaldusväärsete tunnistajate nimetamine, teada-tuntud sündmuskohtade kirjeldamine, kooskõla avarama uskumussüsteemiga ja paljud teised tegurid peaks veenma ka skeptikuid, et jutustatu taga on kellegi isiklik kogemus.

Ettekandes analüüsin assami usundilisi muistendeid ühe informandi repertuaarist, milles tähtsal kohal on loomtransformatsioonid kui maagilised praktikad. Ilmneb süžee stabiilsus, kuid võrdlemisi suur variatiivsus neis elementides, mis peaks jutu siduma maise tegelikkusega. Kuivõrd on põhjust uskuda ülaltutvustatud muistendiuurijate seisukohti? Kuidas ikkagi kutsutakse ellu üleloomulikkust kui žanriomast ontoloogilist liminaalsust pärimuskeskkonnas, kus valdab maagiline ja muistendipõhine mõtlemine? Neile ja teistele küsimustele otsingi ettekandes vastuseid.

Folkloristlik pilguheit lapsesuuhumorile: meenutamist väärt suulistest ütlustest kirjaliikeks lugudeks

Piret Voolaid

Eesti Kirjandusmuuseum, folkloristika osakond

Ettekandes analüüsin oktoobrist 2010 jaanuarini 2011 toimunud lasteaiapärimuse kogumisvõistlusele laekunud laste naljakate ütluste (nn lapsesuunaljade või -huumori) korpust folkloristlikust ja huumoriteoreetilisest aspektist.

Puhtlingvistilisest küljest võimaldab tekstikorpus mõista keeleomandamisprotsessi olemust, lapse keeleloogikat (korduvaid vigu) ja arusaamu. Folkloristlikust aspektist kvalifitseeruvad laste naljakate väljaütlemiste lood oma žanrilt (keelespetsiifiliste) humoorikate tõsielulugude hulka. Lapse silmade ja otsekohe suu läbi vahendatud kogemuse püüab kinni ja vormib kas suuliseks või kirjalikuks looks (enamasti) täiskasvanu, kes on sündmuse/situatsiooni tunnistaja. Sündmuse teeb talletamis- ja edasirääkimisväärseks ütluse humoorikus, nalja tekkeks vajaliku üllatusmomendi põhjustavad lapse ootamatu loogika, omamoodi asjadest arusaamine, vääritimõistmine, keelevead, mis tunduvad vaimukad, emotsionaalselt väärt jäädvustamist ja edasirääkimist. Lapsesuunaljad on igapäevakõne osa, kuulja ja loo edasijutustaja/kirjapanija jaoks enamasti meelelahutuslike funktsioonidega spontaanne ja argine situatsioonihuumor, mida laps ise tavaliselt naljakana ei tajugi. Pärimusrühma siseselt on lood enamasti seotud konkreetse lapse ja sündmusega, kuid väärt süžeed võivad anonüümse naljana konkreetsest kogukonnast (nt huumorikogumike kaudu või anekdoodina edasi rääkides) väljapoole kanduda ja levida. Esialgne kontekst ja personaalsus hajub ja oluliseks saab naljakas ütlus. (Laiemas mõistes tugineb lapsesuuhumorile suur osa folkloorseid nalju, nt Juku anekdoodid.)

Ainese folkloriseerudes on naljakatel ütlustel potentsiaali muutada rühma- või perepärimuseks, mis võib jääda aastateks kogukonna kõnepruuki. Kirjapandud lapsesuunaljad on omamoodi

oluline verbaalne mälutugi beebi- ja lapsee fotoalbumite ja mälestusraamatute kõrval. Samas on ütluste põhjal võimalik jälgida lapse maailma, sh tuvastada sotsiokultuurilisi kontekste, ümbritseva eluolu peegeldusi, pidevat (peidetud) dialoogi täiskasvanu maailmaga. Tähelepanu pööramine laste öeldule seab lapse kui isiksuse (ja tema arvamuse) olulisele kohale, toob kuuldavale lapse hääle. Lapse kasvades võivad naljakad lood aktualiseeruda, seejuures võib lapse enda reageering olla ambivalentne. Naljad võivad omandada lapse identiteeti toetava vahendi, mis aitab kaasa isiksusliku minapildi väljakujundamisele ja kirjeldab-tähtsustab last ajas, mida laps ise ei mäleta. Nii rikastavad talletatud ütlused lapse teadmist endast sotsiaalsetes olukordades ja suhetes, toetavad isikliku mineviku mälu. Pole aga välistatud, et lapse kohta käivate naljade rääkimine võib teatud eas valmistada loo autorile endale piinlikkust.

Lasteaiapärimuse kogumisvõistluse (vt ka <http://www.folklore.ee/kp/lp/>) materjali põhjal on ettekandes esiplaanil lapsesuunaljad lasteaias kontekstis ja lasteaiapärimuse vaatepunkt. Paljudes lasteaiarühmades on õpetajad algatanud traditsiooni panna jooksvalt kirja laste lahedaid ja vaimukaid ütlusi, võimaluse ja hea tahtmise korral on sellistest kirjapanekutest kokku pandud ja välja antud kogumikud, mis omaette rühmapärimusena jäävad lasteaiaga meenutama kõigile asjaosalistele. Kirjapanekud jagunevad: 1) naljadeks, mis on tulnud ette juhusliku igapäevategevuse ja –suhtluse käigus ning 2) naljad, mis on saadud vastuseks õpetaja sihipärastele küsimustele ja ootustele (nt õpetaja on jäädvustanud mõne etteantud teema – nt õnne tähendus – arutelu). Ettekande põhiküsimused on, mida on õpetajad tajunud naljakana ja pidanud kirjapanemise väärseks, millistel mehhanismidel lapsesuuhumor põhineb ja milliste seaduspärade alusel kirja pandud lapsesuunalju süstematiseerida.

Kirjandus

Narchenko, Vera 2012 = Харченко, Вера 2012. *Корпус детских высказываний*. Москва: Издательство Литературного Института им. А. М. Горького.

Ettekanne on valminud institutsionaalse uurimistoetuse IUT22-5 raames.

Maausk meedias: mõiste, teemade ja žanrite dünaamika

Ergo-Hart Västriik

Tartu Ülikool, eesti ja võrdleva rahvaluule osakond

Maausulisi esindav katusorganisatsioon Taarausuliste ja Maausuliste Maavalla Koda registreeriti ametliku usuühendusena 1995. aastal. Alates nullindatest on maausuliste eestkõnelejad osalenud aktiivselt ühiskondlikes aruteludes näiteks usuõpetuse, usuvabaduse ja looduslike pühapaikade kaitsmise küsimustes. Kahe kümnendi jooksul on maausuliste ideestik leidnud Eesti trüki- ja online-meedias valdavalt positiivset vastukaja ning hiljutised avaliku arvamuse uuringud on näidanud märkimisväärselt suurt poolehoidu maausuga seostuvate arusaamade suhtes.

Maavalla Koda oma liikmete arvu ei avalikusta ning eestkõnelejad rõhutavad, et paljud end maausuliseks pidavad inimesed ei pea vajalikuks Kojaga liituda ning suur liikmeskond polegi selle usulise ühenduse eesmärk. Nii pole Maavalla Koja liikmesorganisatsioonidega liitunute arv eeldatavasti kuigi suur, kuid kahe viimase rahvaloenduse andmete põhjal on end taaravõi maausulisenä mäaratlevate inimeste arv kasvanud pea kolmekordselt (2000. a. rahvaloendusel oli see 1058, 2011. a. rahvaloendusel 2972). Maausu kasvav populaarsus ja positiivne meedia-kuvand on ärgitanud uurijaid selle nähtusega põhjalikumalt tegelema, et selgitada välja, mismoodi maausku mõtestatakse, millega ta seostub ja mis funktsioone kaasaja inimeste jaoks täidab.

Käesolevas ettekandes vaatlen maausu genealoogiat, selle termini tulekut eesti trükimeediasse ja sellega tähistatava nähtuse kontseptualiseerimist maausu eestkõnelejate poolt alates 1990. aastate algusest. Keskendun katkestuse ja järjepidevuse vastandusele ning alternatiivsele põlisuse diskursusele, mille abil maausu ideoloogid problematiseerivad domineerivaid ajaloo (ja folkloori) käsitusi. Lähemalt vaatlen maausu ja maausuliste tegevuse kajastamist

suuremates päeva- ja nädalalehtedes ajavahemikus 2010–2014. Mind huvitavad ühelt poolt teemad ja märksõnad, millega seoses maausulised n-ö uudisekännise ületavad ning teisalt ka ajakirjanduslikud žanrid, mille vahendusel maausust kirjutatakse. Katsun jälgida maausu diskursiivseid tähendusvälju meediamastikul ning selles aja jooksul (või väljaandeti) kajastuvaid muutusi.

Kirjandus

Altnurme, Lea 2010. Religiooni uurimise probleemidest sotsiaalkonstruksionistlikust perspektiivist. – *Usuteaduslik Ajakiri*, nr 60 (1), lk 4–22.

Altnurme, Lea 2012. Maavalla Koda. – Lea Altnurm (koost.). *Uued usulised ja vaimsed ühendused Eestis*. Tartu, lk 52–59.

Vakker, Triin; Priit Rohtmets 2008. Estonia: Relations between Christian and Non-Christian Religious Organisations and the State of Religious Freedom. – *Religion, State and Society*, Vol. 36 (1), pp. 45–53.

Västriku, Ergo-Hart 2015. In Search of Genuine Religion: The Contemporary Estonian Maausulised Movement and National Discourse. – Kathryn Rountree (ed.), *Modern Pagan and Native Faith Movements in Europe: Colonial and Nationalist Impulses. EASA Series*, Vol. 26. Berghahn. [Ilmumas.]

Folkloristide X talvekonverentsil osalejad

Annom, Inge	inge.annom@gmail.com
Astapova, Anastasiya	anastasiya.ast@gmail.com
Baran, Anneli	anneli@folklore.ee
Dutta, Pallavi	dutta.pallavi@gmail.com
Hiiemäe, Mall	mall@folklore.ee
Hiiemäe, Reet	reet@folklore.ee
Hinrikus, Rutt	rutt@kirmus.ee
Jaago, Tiiu	tiiu.jaago@ut.ee
Järv, Risto	risto@folklore.ee
Kaasik, Mairi	mairi@folklore.ee
Kalda, Mare	kalda@folklore.ee
Kikas, Katre	katreki@folklore.ee
Kivari, Kristel	kristel.kivari@ut.ee
Korb, Anu	korb@folklore.ee
Kuperjanov, Andres	cps@folklore.ee
Kõiva, Mare	mare@folklore.ee
Kõmmus, Helen	helen@folklore.ee
Kästik, Helen	helen.kastik@ut.ee
Laineste, Liisi	liisi@folklore.ee
Laaneman, Liilia	liilia.laaneman@ut.ee
Klaas-Lang, Birute	birute.klaas-lang@ut.ee
Lintrop, Aado	aado@folklore.ee
Lyngdoh, Margaret	ninilyngdoh@gmail.com
Metssalu, Jüri	polaarkoer@gmail.com
Metsvahi, Merili	merili.metsvahi@ut.ee
Minniyakhmetova, Tatiana	tatiana.minniyak@uibk.ac.at
Oras, Janika	janika@folklore.ee
Otsus, Tuuli	tuuli@folklore.ee
Paales, Liina	liina.paales@ut.ee
Pilt, Maili	maili.pilt@ut.ee

Prozes, Jaak	jaak.prozes@fennougria.ee
Päll, Lona	lona.pall@gmail.com
Reinaus, Reeli	reeli.reinaus@ut.ee
Rommel, Mari-Ann	mariann@folklore.ee
Rumm, Kaija	kaija.rumm@gmail.com
Sarv, Mari	mari@haldjas.folklore.ee
Siim, Pihla-Maria	pihla.siim@ut.ee
Solovyova, Alevtina	asolovyova@yandex.ru
Sudak, Jaan	sudakjaan@gmail.com
Sõukand, Renata	renata@folklore.ee
Toomeos-Orglaan, Kärri	karri@folklore.ee
Tuisk, Astrid	astrid@folklore.ee
Vahtramäe, Ell	ell.vahtramae@epm.ee
Valk, Ülo	ulo.valk@ut.ee
Valper, Valdo	edgar.savisaar@gmail.com
Ventsel, Aimar	punkrock@folklore.ee
Vesik, Liisa	liisa@folklore.ee
Voolaid, Piret	piret@folklore.ee
Västriik, Ergo-Hart	ergo-hart.vastrik@ut.ee

Talvekonverentside kronoloogia 2005–2015

1. “Haldjas 10” Nüplis Marguse puhkekeskuses 15.–16. detsembril 2005
2. “Aeg ja ruum rahvaluules”, pühendatud Mall Hiimäe 70. juubelile, Riidaja Torupillitalus 1.–2. veebruaril 2007
3. “Lastepärimus ning pärimusmuusika vahetu kogemuse ja meedia mõjuväljas”, pühendatud Anu Visseli mälestusele, Tuhalaanes Kopra turismitalus 24.–25. jaanuaril 2008
4. “Kriis” Kääriku spordi- ja puhkekeskuses 18.–19. märtsil 2009
5. “Pärimuslugu ja ajalugu: piirid, pidepunktid ja tähenduste dünaamika” Taevaskoja puhkekeskuses 4.–5. veebruaril 2010
6. “Haldjas 15: pärimus ja Internet” Jõgevastel Greete motellis 3.–4. veebruaril 2011
7. “Pärimus inimese ja maastiku dialoogis” Ruusmäel Rogosi mõisas 2.–3. veebruaril 2012
8. “Folkloor linnas ja linnast” Tallinna Ülikoolis 28. veebruaril – 1. märtsil 2013
9. “Folkloor ja sidusus”, pühendatud Mare Kõiva 60. juubelile, Urvastes Uhtjärve ürgoru Nõiariigis 26.–27. veebruaril 2014
10. “Mälu. Meenutamine. Muistend“, pühendatud Aino Laaguse 70. sünniaastapäevale, Taevaskoja puhkekeskuses 26.–27. veebruaril 2015

Märkmed